

عملکرد نظام بانکی ایران

ژاله زارعی*

مریم همتی*

۱. دارایی‌های سیستم بانکی

در قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی فرض بر این بود که افزایش دارایی‌های سیستم بانکی تنها به واسطه افزایش بدهی بخش غیردولتی است و خالص دارایی‌های خارجی و خالص بدهی بخش دولتی طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ اجرا برنامه ثابت باشد، اما آمار و ارقام طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ بیانگر این است که افزایش دارایی‌های سیستم بانکی تنها به واسطه افزایش بدهی غیردولتی نبوده است بلکه دو متغیر دارایی‌های خارجی و بدهی بخش دولتی نیز روند افزایشی داشته‌اند.

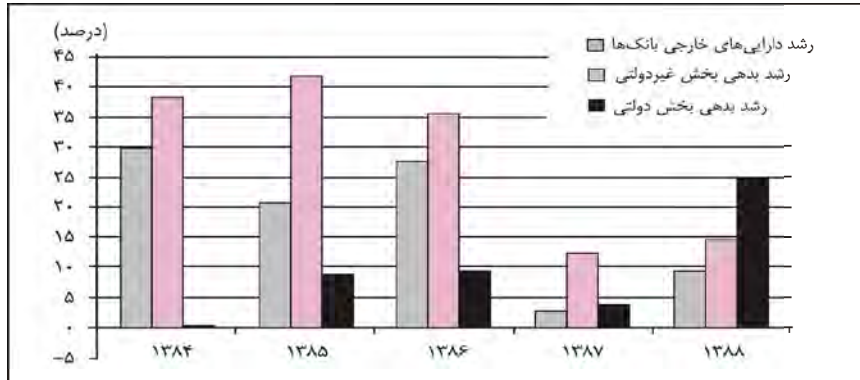
جدول ۱- سهم انواع دارایی از رشد دارایی‌های سیستم بانکی

شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
دارایی‌های خارجی	۸	۵/۶	۶/۹	۰/۷	۲/۱
بدهی بخش دولتی	۰	۰/۷	۰/۷	۰/۲	۱/۴
بدهی بخش غیردولتی	۱۰/۸	۱۲/۹	۱۱/۹	۴/۲	۵
سایر اقلام	۷	۶/۵	۷/۶	۵/۳	۲/۴
اقلام زیر خط	۰/۹	۵/۵	۴/۶	۰/۹	۲/۱
رشد دارایی‌های سیستم بانکی	۲۶/۷	۳۱/۳	۳۱/۷	۱۱/۲	۱۳

مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، خلاصه تحولات اقتصادی کشور و ترازنامه بانک مرکزی.

* کارشناس ارشد پژوهشی، گروه پولی و ارزی، پژوهشکده پولی و بانکی.

نمودار ۱- رشد اقلام دارایی‌های سیستم بانکی

مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، خلاصه تحولات اقتصادی کشور و آمارهای ترازنامه بانک مرکزی.

می‌کند. اما نتیجه آن با تسهیلات تکلیفی متفاوت نمی‌باشد، نظیر اجرای طرح‌های خوداشتغالی و بنگاه‌های زودبازده.

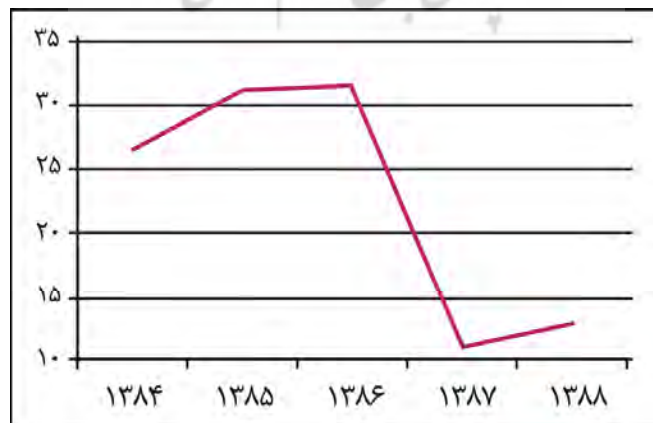
از سوی دیگر بدهی بخش دولتی کمترین سهم را در رشد دارایی‌های سیستم بانکی داشته است که این کاهش ناشی از کاهش بدهی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به سیستم بانکی می‌باشد. سهم دارایی‌های خارجی از رشد دارایی‌های سیستم بانکی روند نزولی داشته و در سال ۱۳۸۸ مقدار این سهم افزایش یافته است.

در مجموع دارایی‌های سیستم بانکی طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۶ روند صعودی با شیب ملایم داشته است، در سال ۱۳۸۷ رشد این متغیر کاهش یافت که ناشی از کاهش بدهی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به سیستم بانکی بود، اما در سال ۱۳۸۸ رشد قابل توجه بدهی دولت و دارایی‌های خارجی بانک‌ها، کاهش ناشی از بدهی شرکت‌ها و

نتایج نشان می‌دهد که مهم‌ترین عامل افزایش دارایی‌های سیستم بانکی طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۸ (به استثنای سال ۱۳۸۷ که سایر اقلام بیشترین سهم از رشد دارایی‌های سیستم بانکی را داشته است) بدهی بخش غیردولتی است، اما با سختگیری نظام بانکی در بازپس‌گیری مطالبات خود از یک سو و اعمال سیاست‌های انقباضی در پرداخت تسهیلات به بخش غیردولتی، حجم بدهی بخش غیردولتی، روند صعودی کندتری به نسبت بخش دولتی داشته است.

به اعتقاد بسیاری از کارشناسان اقتصادی، افزایش بدهی بخش غیردولتی به سیستم بانکی می‌تواند ناشی از سیاست‌های مالی و سیاست‌های مستقیم دولت (سیاست شبه بودجه‌ای) باشد، به گونه‌ای که دولت مستقیماً در تخصیص منابع بانک‌ها وارد شده و فراتر از منابع بانک‌ها برای آنها، تسهیلاتی فراتر از تسهیلات تکلیفی تعیین

نمودار ۲- رشد دارایی‌های سیستم بانکی

مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، خلاصه تحولات اقتصادی کشور و آمارهای ترازنامه بانک مرکزی.

مؤسسات دولتی به سیستم بانکی را پوشش داد و دارایی‌های سیستم بانکی مجدداً افزایش یافت.

۲. دارایی‌های بانک‌های دولتی

در طول سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸، سهم تسهیلات اعطایی از مجموع دارایی‌های بانک‌های دولتی به طور متوسط ۷۲/۸ درصد بوده است. سهم مطالبات از دارایی‌های بانک‌های دولتی طی این چهار سال به طور متوسط ۱۷ درصد بوده است. در سال ۱۳۸۸، مجموع دارایی‌های بانک‌های دولتی با منفک‌شدن چهار بانک رفاه، صادرات، ملت و تجارت از مجموع بانک‌های دولتی ۴۷/۶ درصد کاهش نشان داده که بیشترین کاهش از ناحیه اوراق مشارکت و سایر اوراق مشابه (۸۲ درصد)، مطالبات از بانک‌ها و مؤسسات اعتباری (۵۱ درصد) و مطالبات از بانک مرکزی (۴۶ درصد) بود. جهت اصلاح نظام مالی، پولی و بانکی و افزایش سرمایه بانک‌های دولتی، سالانه به بانک‌ها اجازه داده می‌شود به میزان ثابتی (بر اساس پیشنهادهای مجلس) اوراق

به اعتقاد بسیاری از کارشناسان اقتصادی، افزایش بدهی بخش غیردولتی به سیستم بانکی می‌تواند ناشی از سیاست‌های مالی و شبه بودجه‌ای باشد، به گونه‌ای که دولت مستقیماً در تخصیص منابع بانک‌ها وارد شده و فراتر از منابع بانک‌ها برای آنها، پرداخت تسهیلاتی غیر از تسهیلات تکلیفی، تعیین می‌کند. اما نتیجه این اقدامات با تسهیلات تکلیفی متفاوت نمی‌باشد، نظیر اجرای طرح‌های خوداشتغالی و **بنگاه‌های زودبازده**

مشارکت و سایر اوراق مشابه منتشر نمایند که با خصوصی‌سازی چهار بانک فوق‌الاشاره این متغیر به شدت کاهش یافته است.

۳. دارایی‌های بانک‌های خصوصی

افزایش فعالیت بانک‌های خصوصی به ایجاد رقبای قوی‌تر و کارآمدتر

جدول ۲- میزان دارایی‌های بانک‌های دولتی

(یکصد میلیارد ریال)

شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
نقد	۶۹	۶۷	۸۸	۳۶۳	۲۰۵
مطالبات از بانک مرکزی	۱۴۷۸	۱۶۴۹	۲۳۱۳	۲۳۷۶	۱۲۸۲
مطالبات از بانک‌ها و مؤسسات اعتباری	۱۰۵۹	۱۳۴۶	۱۲۴۷	۱۵۶۴	۷۸۱
تسهیلات اعطایی و مطالبات	۹۴۳۲	۱۲۱۵۷	۱۵۵۸۷	۱۶۶۵۹	۱۰۴۶۰
اوراق مشارکت و سایر اوراق مشابه	۱۳۲	۱۹۹	۴۰۲	۳۹۲	۷۰
سرمایه‌گذاری‌ها و مشارکت‌ها	۶۹۸	۷۴۱	۸۴۰	۴۶۷	۳۸۹
دارایی‌های ثابت	۷۶۵	۸۲۶	۹۲۹	۹۵۲	۵۲۴
سایر دارایی‌ها	۴۲۵	۵۱۷	۶۷۲	۷۸۹	۷۱۲
اقلام در راه	۱۲۱۴	۱۹۰۶	۲۳۳۵	۲۲۶۹	۲۴۱۹
جمع دارایی‌ها	۱۳۳۷۴	۱۷۰۹۸	۲۵۱۴۸	۲۲۸۴۶	۱۱۹۷۵

مأخذ: گزارش عملکرد نظام بانکی کشور در سال ۱۳۸۸، مؤسسه عالی بانکداری ایران.

جدول ۳- میزان دارایی‌های بانک‌های خصوصی

(یکصد میلیارد ریال)

شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
نقد	۵	۱۰	۱۱	۵۵	۱۷۳
مطالبات از بانک مرکزی	۱۸۲	۳۳۶	۵۱۵	۶۷۶	۲۲۷۳
مطالبات از بانک‌ها و مؤسسات اعتباری	۹۵	۱۷۹	۱۴۰	۲۵۸	۱۶۵۸
تسهیلات اعطایی و مطالبات	۱۰۳۵	۱۶۹۵	۲۸۵۳	۳۷۱۱	۱۳۶۹۰
اوراق مشارکت و سایر اوراق مشابه	۶۴	۱۰۶	۲۱	۴۹	۴۲۹
سرمایه‌گذاری‌ها و مشارکت‌ها	۳۳	۵۲	۷۴	۸۶	۳۲۳
دارایی‌های ثابت	۴۱	۵۵	۱۰۵	۱۳۹	۷۰۱
سایر دارایی‌ها	۳۷	۱۱۱	۲۱۰	۴۰۵	۵۵۶۸
اقلام در راه	۱۳	۲۵	۴۱	۳۸	۷۹
جمع دارایی‌ها	۱۵۱۰	۲۵۷۴	۳۹۷۴	۵۳۰۸	۲۴۹۰۹

مأخذ: گزارش عملکرد نظام بانکی کشور در سال ۱۳۸۸، مؤسسه عالی بانکداری ایران.

برای بانک‌های دولتی منجر می‌گردد و نشان می‌دهد که چگونه ورود بانک‌های خصوصی به بازار بانکی به تحول مثبت در کل نظام بانکداری ایران منجر شده است. با پیوستن بانک‌های ملت، رفاه، صادرات و تجارت به بانک‌های خصوصی، مجموع دارایی‌های بانک‌های خصوصی در سال ۱۳۸۸ نسبت به سال قبل ۴/۷ برابر شده است. این در حالی است که دارایی‌های این بانک‌ها طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۷ تنها ۱/۵ برابر شده است. سهم تسهیلات از مجموع دارایی‌ها طی دوره پنج‌ساله ۱۳۸۴-۱۳۸۸ به‌طور متوسط ۶۶/۲ درصد بوده است. این نسبت در سال ۱۳۸۸ با ۱۵ واحد درصد کاهش نسبت به سال قبل به ۵۵ درصد رسید. سهم مجموع مطالبات از بانک مرکزی، بانک‌ها و مؤسسات از دارایی‌های بانک‌های خصوصی نیز با پیوستن چهار بانک مذکور به بانک‌های خصوصی بالغ بر ۱۵/۸ درصد بود که پایین‌ترین میزان این شاخص طی دوره پنج‌ساله مذکور می‌باشد. نکته قابل توجه در دارایی‌های بانک‌های خصوصی، دارایی‌های نقد می‌باشد. بدون احتساب بانک‌های صادرات، رفاه، ملت و تجارت، دارایی‌های نقد بانک‌های خصوصی ۳۰/۶ درصد کاهش داشته است و با در نظر گرفتن چهار بانک مذکور، رشد این شاخص بالغ بر ۲۱۴/۳ درصد می‌باشد. در صورتی که با منفک شدن چهار بانک رفاه، صادرات،

جدول ۴- دارایی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در مقایسه با دارایی سیستم بانکی

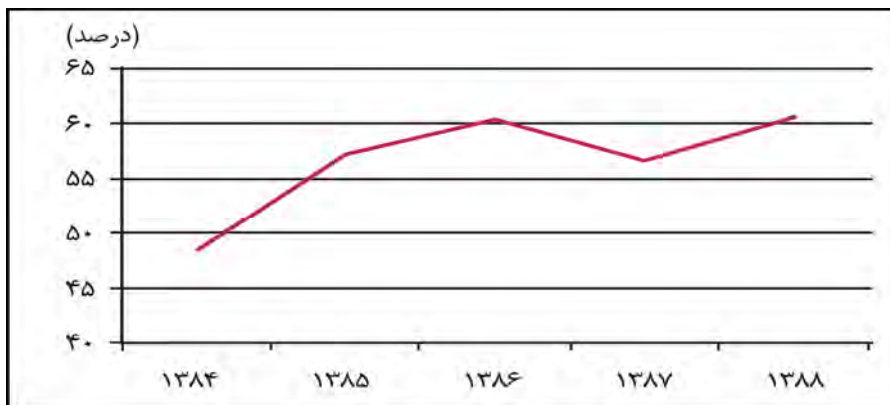
(یکصد میلیارد ریال-درصد)

شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
دارایی‌های بانک‌های دولتی	۱۳۳۷۴	۱۷۰۹۸	۲۵۱۴۸	۲۲۸۴۶	۱۱۹۷۵
دارایی‌های بانک‌های خصوصی	۱۵۱۰	۲۵۷۴	۳۹۷۴	۵۳۰۸	۲۴۹۰۹
دارایی‌های سیستم بانکی	۲۸۰۴۵۸	۳۶۸۲۰۲	۴۸۴۸۶۷	۵۳۹۲۸۷	۶۰۹۲۹۲
نسبت دارایی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به دارایی سیستم بانکی (درصد)	۴۸/۴۴	۵۷/۲۳	۶۰/۳۵	۵۶/۶۰	۶۰/۵۴

مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، خلاصه تحولات اقتصادی کشور و ترازنامه بانک مرکزی.

نمودار ۳- نسبت دارایی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به دارایی سیستم بانکی

(درصد)

مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، خلاصه تحولات اقتصادی کشور و آمارهای ترازنامه بانک مرکزی.

در تقاضای افزایش سرمایه، از شروط بانک مرکزی برای افزایش سرمایه بانک‌های غیردولتی است.^۱

۴. نسبت دارایی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به دارایی سیستم بانکی

نسبت دارایی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به دارایی سیستم بانکی نشان‌دهنده اهمیت نسبی مؤسسات مالی سپرده‌پذیر می‌باشد. شاخص متناظر با مؤلفه مذکور، سهم دارایی‌های داخلی بانک‌ها (به‌جز بانک مرکزی) از کل دارایی‌های سیستم بانکی (شامل بانک مرکزی) است. طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۶ این متغیر روند صعودی داشته و در سال ۱۳۸۷ کاهش و سپس به روند صعودی خود ادامه داده است.

ملت و تجارت از مجموع بانک‌های دولتی رشد اوراق مشارکت و سایر اوراق مشابه بیشترین کاهش (۸۲ درصد) را داشت اما در بانک‌های خصوصی اوراق مشارکت و سایر اوراق مشابه با واردشدن چهار بانک فوق‌الاشاره به شدت افزایش (۷۶۷ درصد) یافت.

در سال ۱۳۸۹ بانک مرکزی در بخشنامه‌ای به بانک‌های غیردولتی، ۴ شرط جدید برای افزایش سرمایه بانک‌های خصوصی تعیین کرد. افزایش سرمایه بانک از طریق افزایش تعداد سهامداران و ورود سهامداران جدید، لحاظ نمودن سقف سهامداران بر مبنای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، نداشتن بدهی معوق سهامداران جدید به بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و تعیین درصد آورده نقدی و مطالبات حال شده سهامداران برای افزایش سرمایه به تفکیک

نمودار ۴- رشد بدهی‌های سیستم بانکی

(درصد)

مأخذ: خلاصه تحولات اقتصادی کشور و ترازنامه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

جدول ۵- سهم انواع بدهی از رشد بدهی‌های سیستم بانکی

شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
نقدینگی	۱۰/۶	۱۲/۹	۹/۷	۵/۴	۸/۴
وام‌ها و سپرده‌های بخش دولتی	۳/۲	۱/۹	۱/۲	۱/۵	-۰/۷
حساب سرمایه	۲/۸	۱/۹	۱	۰/۷	۰/۳
وام‌ها و اعتبارات دریافتی از خارج و سپرده‌های ارزی	۳/۹	۱/۱	۵/۷	-۲/۱	-۰/۱
سایر اقلام	۵/۴	۷/۹	۹/۶	۴/۹	۲/۹
اقلام زیرخط	۰/۹	۵/۵	۴/۶	۰/۹	۲/۱
رشد بدهی‌های سیستم بانکی	۲۶/۷	۳۱/۳	۳۱/۷	۱۱/۲	۱۳

مأخذ: خلاصه تحولات اقتصادی کشور و آمارهای ترازنامه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۵. بدهی‌ها

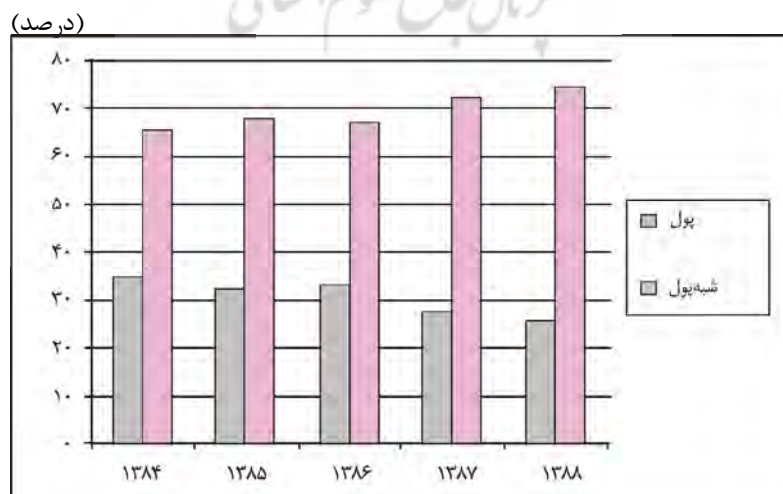
در ترکیب بخش نقدینگی آمارها نشان می‌دهد شبه پول سهم بالاتری در رشد نقدینگی نسبت به پول داشته است. این امر بیانگر این است که در مجموع به دلیل افزایش سهم شبه‌پول (سپرده‌های غیردیداری) و کاهش سهم پول (اسکناس و مسکوک و سپرده‌های دیداری)، ترکیب نقدینگی به سمت افزایش سپرده‌گذاری پس‌انداز و مدت‌دار تغییر یافته است. نمودارها و جداول بیانگر این است که طی دوره ۱۳۸۸-۱۳۸۴ سهم پول از رشد نقدینگی و سهم شبه‌پول به استثنای سال ۱۳۸۶-۱۳۸۷ افزایش یافته است.

۶. بدهی‌های بانک‌های دولتی

در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۷ سپرده‌های مردم نزد بانک‌های دولتی

طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۸ بدهی‌های سیستم بانکی افزایش یافته است، اما در سال ۱۳۸۷ رشد این متغیر کاهش یافت. سهم نقدینگی در رشد بدهی‌ها بیشتر از سایر اقلام بدهی‌های سیستم بانکی بوده است و سهم سایر اقلام از رشد بدهی‌ها در رتبه دوم قرار دارد. سهم ودیعه ثبت سفارش کالاهای بخش غیردولتی از رشد بدهی‌ها صفر بوده است و مقدار ودیعه ثبت سفارش کالاهای بخش غیردولتی طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۸ تغییری نکرده است، این در حالی است که سهم وام‌ها و سپرده‌های بخش دولتی، وام‌ها و اعتبارات دریافتی از خارج و سپرده‌های ارزی و پیش‌پرداخت اعتبارات اسنادی بخش دولتی در سال ۱۳۸۸ از رشد بدهی منفی بوده است.

نمودار ۵- سهم پول و شبه‌پول از نقدینگی

مأخذ: خلاصه تحولات اقتصادی کشور و ترازنامه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

جدول ۶- بدهی و حقوق صاحبان سهام بانک‌های دولتی (یکصد میلیارد ریال)

شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
بدهی به بانک مرکزی	۶۲۳	۹۴۴	۲۰۲۹	۳۰۰۳	۲۱۵۱
بدهی به بانک‌ها و مؤسسات اعتباری	۶۶۸	۸۴۲	۹۳۸	۱۰۰۱	۴۸۸
مجموع سپرده‌ها	۹۱۶۲	۱۲۱۴۲	۱۴۶۷۸	۱۵۳۲۵	۹۲۸۳
ذخایر و سایر بدهی‌ها	۲۴۱۶	۲۵۷۶	۲۹۵۸	۲۷۵۷	۱۱۳۵
اقلام در راه	۳۰۴	۴۳۴	۴۵۵۵	۹۳۲	۱۲۹
حقوق صاحبان سهام	۱۰۷۳	۱۳۲۸	۱۶۹۹	۱۶۸۰	۱۱۳۵
جمع بدهی و حقوق	۱۴۲۷۸	۱۸۳۲۶	۲۶۸۸۷	۲۴۷۴۱	۱۴۳۸۸

مأخذ: گزارش عملکرد نظام بانکی کشور در سال ۱۳۸۸، مؤسسه عالی بانکداری ایران.

به‌طور متوسط در هر سال ۲ برابر شده است. در این دوره پنج‌ساله سهم سپرده‌گذاران در تشکیل بدهی بانک‌های خصوصی به‌طور متوسط بالغ بر ۷۹/۷ درصد بوده است. در سال ۱۳۸۸، با پیوستن بانک‌های صادرات، رفاه، ملت و تجارت به بانک‌های خصوصی سهم سپرده‌ها از مجموع بدهی‌های بانک‌های خصوصی با ۲۲/۱ درصد کاهش نسبت به سال قبل به ۶۱/۳ درصد رسیده است. این امر بیانگر کمتر بودن مشارکت سپرده‌گذاران در بانک‌های تازه خصوصی شده نسبت به سایر بانک‌های خصوصی است.

سهم حقوق صاحبان سهام از مجموع سپرده‌ها، در این دوره به‌طور متوسط ۹/۵ درصد بوده و تا سال ۱۳۸۸ روندی کاملاً نزولی

اما در سال ۱۳۸۸ با جداسدن بانک‌های صادرات، رفاه، ملت و تجارت از بانک‌های دولتی این شاخص نسبت به سال قبل ۳۹/۴ درصد کاهش نشان می‌دهد. سهم سپرده‌ها از بدهی در بانک‌های دولتی در سال ۱۳۸۸ به ۶۴/۵ درصد رسیده که در مقایسه با معیارهای جهانی پایین است^۲ و لازم است تا با ایجاد انگیزه سپرده‌گذاری این نسبت از طریق افزایش سپرده‌گذاری، در بانک‌ها بهبود یابد.

۷. بدهی بانک‌های خصوصی

در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸، میزان سپرده‌های بانک‌های خصوصی

جدول ۷- میزان بدهی بانک‌های خصوصی (یکصد میلیارد ریال)

شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
بدهی به بانک مرکزی	۰/۳	۲۲	۷۶	۱۳۴	۴۹۴
بدهی به بانک‌ها و مؤسسات	۳	۲۳	۳۹	۱۲۹	۱۰۱۳
مجموع سپرده‌ها	۱۲۴۵	۲۷۷	۶۴۰	۱۰۵۸	۱۵۲۷۰
ذخایر و سایر بدهی‌ها	۹۵	۱۰۰	۱۶۸	۲۱۷	۲۲۷۴
اقلام در راه	۲	۰/۹	۰	۰/۰۱	۴۷۵۵
حقوق صاحبان سهام	۱۶۰	۲۱۵	۲۹۸	۴۰۶	۱۱۰۲
جمع بدهی و حقوق	۱۵۱۰	۲۵۷۴	۳۹۷۴	۵۳۰۸	۲۴۹۰۹

مأخذ: گزارش عملکرد نظام بانکی کشور در سال ۱۳۸۸، مؤسسه عالی بانکداری ایران.

باشد. از سوی دیگر، بانک‌های خصوصی در واکنش به سیاست کاهش نرخ سود سعی کرده‌اند با معرفی طرح‌های سپرده‌گذاری متنوع، جذابیت‌هایی را برای سپرده‌گذاری در حساب‌های بلندمدت پدید آورند. در واقع واکنش بانک‌های خصوصی به کاهش نرخ سود، یک واکنش غیرقیمتی بوده است، یعنی این بانک‌ها با پذیرش نرخ سود پایین‌تر تلاش کرده‌اند با معرفی سپرده‌های بلندمدت جدید، سپرده‌گذاران را به افتتاح حساب تشویق نمایند و انگیزه از دست رفته سپرده‌گذاران را احیا نمایند. البته با تداوم کاهش دستوری نرخ سود، توان بانک‌های خصوصی برای جذب سپرده‌ها کاهش یافته و سپرده‌ها بیشتر به سمت بازار غیرمتمشکل پولی حرکت می‌کنند.

همچنین بررسی آمارهای مربوط به درصد تغییر سپرده‌های بخش خصوصی در بانک‌های خصوصی در دوره ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ نشان می‌دهد که اگرچه حجم سپرده‌های مدت‌دار و پس‌انداز مردم در بانک‌ها افزایش یافته است، ولی نرخ رشد آن کاهش یافته است. علت این پدیده آن است که کاهش نرخ سود بانکی باعث افزایش تمایل برخی سپرده‌گذاران (سپرده‌گذاران ریسک‌پذیر) به انتقال وجه مالی خود به بازارهای غیرمتمشکل و سایر فرصت‌های سرمایه‌گذاری شده است.

بانک‌های تجاری دولتی به دلیل شعب بیشتر در مقایسه با دیگر بانک‌ها، بیشترین سهم را در جذب سپرده‌های بخش خصوصی دارند. به طور میانگین حدود ۶۸ درصد از سپرده‌های بخش غیردولتی توسط بانک‌های تجاری دولتی جذب شده است. بانک‌های خصوصی طی سال‌های اخیر با گسترش شعب و ارائه خدمات بانکی سهم ۷ درصدی

با پیوستن بانک‌های ملت، رفاه، صادرات و تجارت به بانک‌های خصوصی، مجموع دارایی‌های بانک‌های خصوصی در سال ۱۳۸۸ نسبت به سال قبل ۴/۷ برابر شده است. این در حالی است که دارایی‌های این بانک‌ها طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۷ به طور متوسط تنها ۱/۵ برابر شده است

داشته است، به طوری که از ۱۲/۸ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۷/۲ درصد در سال ۱۳۸۷ رسیده است. این امر نشان از کاهش مشارکت سپرده‌گذاران در بخش خصوصی دارد که با پیوستن چهار بانک مذکور نیز تشدید شده است.

۸. بررسی روند جذب سپرده‌های بخش غیردولتی در بانک‌های کشور

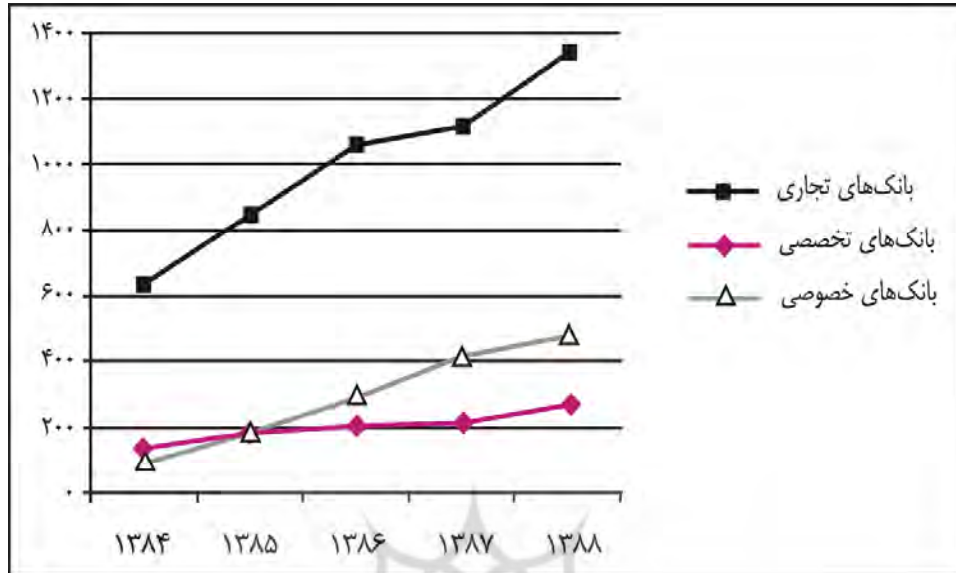
بررسی وضعیت تجهیز منابع توسط بانک‌ها نشان می‌دهد که در دوره مورد بررسی رشد جذب سپرده‌های بخش خصوصی در بانک‌های دولتی به طور متوسط سالانه ۲۲ درصد بوده، در حالی که در همین دوره جذب سپرده‌های بخش غیردولتی در بانک‌های خصوصی به طور متوسط سالانه بیش از ۶۵ درصد رشد داشته است. البته در دوره مورد بررسی، رشد جذب سپرده‌های بخش غیردولتی در بانک‌های خصوصی روندی کاهشی داشته است و از ۱۳۲ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۱۶ درصد در سال ۱۳۸۸ تنزل کرده است. علت کاهش در نرخ رشد جذب سپرده‌ها در این بانک‌ها می‌تواند کاهش نرخ واقعی سود سپرده‌ها

جدول ۸- رشد جذب سپرده‌های بخش غیردولتی در بانک‌های دولتی و خصوصی (درصد)

متوسط نرخ رشد سالانه سپرده‌ها			
سال	رشد جذب سپرده‌ها در بانک‌های دولتی	رشد جذب سپرده‌ها در بانک‌های خصوصی	رشد جذب سپرده‌ها در کل بانک‌ها
۱۳۸۴	۲۸/۵	۱۳۲/۷	۳۵/۸
۱۳۸۵	۳۴/۶	۸۳/۹	۴۰/۵
۱۳۸۶	۲۲/۶	۵۴/۶	۲۷/۶
۱۳۸۷	۵/۱	۴۰/۱	۱۱/۷
۱۳۸۸	۲۱/۳	۱۶	۲۰/۱
متوسط دوره	۲۲/۴	۶۵/۵	۲۷/۱

مأخذ: نماگرهای اقتصادی و گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

نمودار ۶ جذب سپرده‌های بخش غیردولتی به تفکیک بانک‌های تجاری، تخصصی و خصوصی (هزار میلیارد ریال)

مأخذ: نماگرهای اقتصادی و گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

جذب سپرده‌ها در سال ۱۳۸۳ را به ۲۳ درصد در سال ۱۳۸۸ رسانده‌اند. با افزایش سهم بانک‌های خصوصی، سهم بانک‌های تجاری و تخصصی طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ به طور متوسط با کاهش ۴/۹ و ۴/۳ درصدی مواجه بوده است.

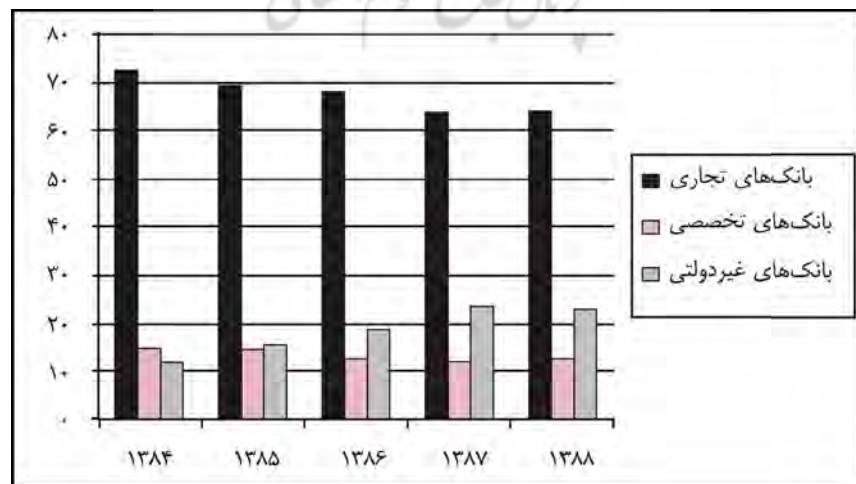
۹. ترکیب سپرده‌ها

طی دوره مورد بررسی همواره بیشترین سهم از سپرده‌های ارزان قیمت (شامل سپرده‌های دیداری و قرض الحسنه) توسط بانک‌های تخصصی جذب شده است. در بانک‌های تخصصی، متوسط نسبت سپرده‌های ارزان قیمت به کل سپرده‌ها در دوره ۵ ساله برابر با ۴۸ درصد است. در حالی که سهم بانک‌های خصوصی از سپرده‌های ارزان قیمت در تمامی این سال‌ها کمتر از ۱۰ درصد بوده است. از طرف دیگر، از سال ۱۳۸۶

نمودار ۷- درصد جذب سپرده‌های بخش غیردولتی توسط بانک‌ها

(به تفکیک گروه‌های بانکی)

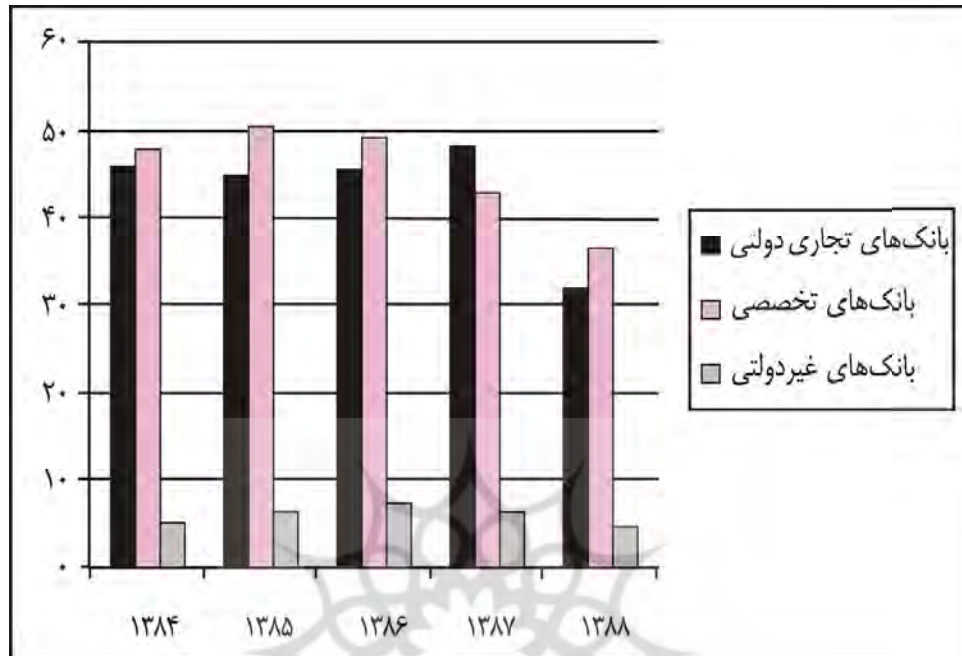
(درصد)

مأخذ: خلاصه تحولات اقتصادی کشور سال ۱۳۸۷ و گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

نمودار ۸ - نسبت سپرده‌های ارزان‌قیمت به کل سپرده‌ها در بانک‌های تجاری دولتی، تخصصی و خصوصی

(درصد)

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

تجاری دولتی هستیم. با بررسی ترکیب سپرده‌های جذب شده توسط بانک‌های تخصصی درمی‌یابیم که همانند بانک‌های تجاری دولتی روند کاهشی جذب سپرده‌های ارزان‌قیمت در بانک‌های تخصصی نیز وجود داشته است. سهم سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار در سپرده‌های جذب‌شده در بانک‌های تخصصی و تجاری دولتی در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ به طور متوسط با رشد ۱۳ و ۱۲ درصدی

به بعد سهم سپرده‌های ارزان‌قیمت در بانک‌های دولتی و خصوصی روندی کاهشی داشته است.

در سال ۱۳۸۸ سهم سپرده‌های دیداری و قرض‌الحسنه (سپرده‌های ارزان‌قیمت) از کل سپرده‌های جذب شده در بانک‌های تجاری دولتی کمتر از ۳۲ درصد بوده که در مقایسه با سال ۱۳۸۴ (۴۶ درصد) شاهد کاهش نسبت سپرده‌های ارزان‌قیمت در بانک‌های

جدول ۹ - ترکیب سپرده‌های جذب‌شده در بانک‌های تجاری دولتی

درصد جذب سپرده				سال
سایر	سپرده دیداری	سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار	سپرده قرض‌الحسنه	
۲/۱	۳۸/۲	۵۱/۹	۷/۸	۱۳۸۴
۲/۲	۳۶/۹	۵۲/۸	۸/۱	۱۳۸۵
۲/۳	۳۷/۹	۵۱/۹	۷/۹	۱۳۸۶
۲/۶	۲۸/۱	۶۱/۳	۸/۰	۱۳۸۷
۲/۵	۲۴/۵	۶۵/۶	۷/۴	۱۳۸۸

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

جدول ۱۰- ترکیب سپرده‌های جذب‌شده در بانک‌های تخصصی

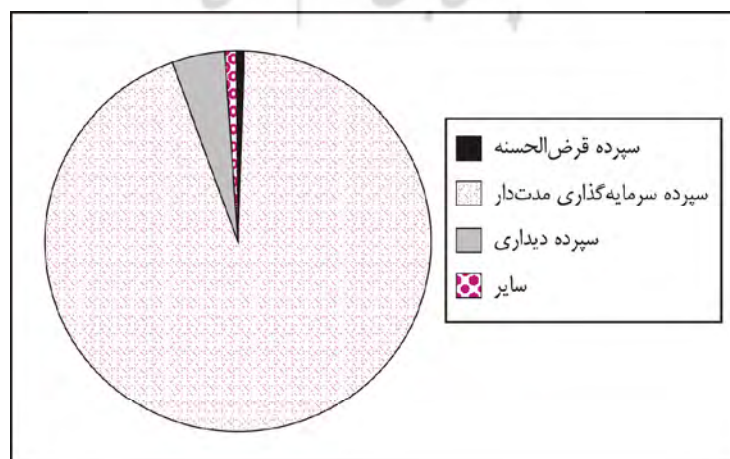
درصد جذب سپرده				سال
سایر	سپرده دیداری	سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار	سپرده قرض‌الحسنه	
۴/۲	۱۴/۹	۴۷/۸	۳۳/۱	۱۳۸۴
۴/۵	۱۵/۵	۴۴/۸	۳۵/۲	۱۳۸۵
۴/۱	۱۶/۸	۴۶/۷	۳۲/۳	۱۳۸۶
۴/۷	۱۴/۶	۵۲/۱	۲۸/۶	۱۳۸۷
۴/۱	۱۱/۶	۵۹/۵	۲۴/۸	۱۳۸۸

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۱۳۸۵ سهم سپرده‌های قرض‌الحسنه در بانک‌های تخصصی با روند کاهشی همراه بوده است. همچنین در سال ۱۳۸۸ سهم سپرده‌های دیداری و قرض‌الحسنه در کل سپرده‌های جذب‌شده در بانک‌های تخصصی به ترتیب با کاهش ۲۰ و ۱۳ درصدی مواجه بوده است. در بانک‌ها و مؤسسات مالی غیردولتی به سبب نرخ سود بالاتر سهم بسیار بالایی از سپرده‌گذاری‌ها به صورت سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار می‌باشد. بررسی ترکیب سپرده‌های جذب‌شده توسط بانک‌های خصوصی در سال ۱۳۸۸ نشان می‌دهد که بیش از ۹۴ درصد از سپرده‌ها در قالب سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار است، در حالی که طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ به طور متوسط سهم سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار در بانک‌های تجاری دولتی و تخصصی به ترتیب ۵۷ و ۵۰ درصد بوده است. در سال ۱۳۸۸ سهم سپرده‌های

مواجهه بوده است. با توجه به جدول ۹ در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ سهم سپرده‌های دیداری از کل سپرده‌های جذب‌شده در بانک‌های تجاری، به طور متوسط سالانه، تقریباً ۱۰ درصد کاهش یافته است، به طوری که سهم سپرده‌های دیداری از ۳۸ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۲۴/۵ درصد در سال ۱۳۸۸ رسیده است. بیشترین میزان کاهش سهم سپرده‌های دیداری در سال ۱۳۸۷ بوده است (کاهش ۲۶ درصد نسبت به سال ۱۳۸۶). بر اساس جداول ۹ و ۱۰ درمی‌یابیم که سهم سپرده‌های قرض‌الحسنه در بانک‌های تخصصی به طور متوسط در دوره مورد بررسی ۴ برابر سهم این سپرده‌ها در بانک‌های تجاری دولتی است. یک علت می‌تواند شیوه کار در بانک‌های تخصصی باشد؛ برای مثال در بانک مسکن لازمه دریافت تسهیلات، سپرده‌گذاری است. از سال

نمودار ۹- ترکیب سپرده‌های بخش غیردولتی در بانک‌های غیردولتی و مؤسسات اعتباری غیربانکی در سال ۱۳۸۸

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

جدول ۱۱- نسبت مصارف به منابع در کل بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیر بانکی، بانک‌های دولتی و خصوصی (درصد)

نسبت مصارف به منابع در	نسبت بدهی به سپرده در بخش دولتی	نسبت بدهی به سپرده در بخش غیردولتی	سال		
			کل بانک‌ها	بانک‌های دولتی	بانک‌های خصوصی
۱۰۵/۹	۲۱۱/۶	۹۹/۴	۱۳۸۴	۱۰۵/۹	۱۰۵/۶
۱۰۴/۴	۱۷۶/۴	۱۰۰/۳	۱۳۸۵	۱۰۶/۴	۹۳/۳
۱۰۹/۹	۱۶۸/۱	۱۰۶/۶	۱۳۸۶	۱۱۴/۹	۸۷/۲
۱۱۰/۳	۱۶۹/۰	۱۰۷/۱	۱۳۸۷	۱۱۷/۷	۸۴/۸
۱۰۳/۶	۱۸۹/۷	۹۸/۸	۱۳۸۸	۱۰۸/۷	۸۴/۸

مأخذ: خلاصه تحولات اقتصادی کشور سال ۱۳۸۷ و گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

نسبت مصارف به منابع در بانک‌های خصوصی به طور متوسط ۹۱ درصد است و در سال‌های اخیر این نسبت کمتر از ۹۰ درصد است. از سوی دیگر جدول ۱۲ نوعی عدم توازن در وام‌دهی بانک‌های تجاری را نیز آشکار می‌کند، به این معنی که بخش دولتی همواره در طی دوره، وام بیشتری نسبت به سپرده‌گذاری خود دریافت نموده که از محل سپرده‌های بخش خصوصی بوده است. تنها در سال ۱۳۸۷ برای نخستین بار میزان بدهی بخش غیردولتی به بانک‌های تجاری از میزان سپرده‌گذاری این بخش فراتر رفته است. در این سال بخش دولتی تقریباً به اندازه ۲ برابر سپرده‌های خود از بانک‌های تجاری وام دریافت کرده‌اند. تلقی دولت از بانک‌های تجاری به عنوان نهادهای توسعه‌ای این است که فارغ از ریسک‌های مالی، منابع سپرده‌ای خود را در اختیار اهداف اجتماعی و رفاهی دولت قرار دهند. بدون

دیداری در کل سپرده‌های بانک‌های خصوصی با کاهش ۲۲ درصدی همراه بوده است.

۱۰. نسبت مصارف به منابع در بانک‌ها

یکی از چالش‌های پیش‌روی نظام بانکی کشور، مدیریت منابع و مصارف بانک‌هاست. طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ نسبت مصارف به منابع بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی به طور متوسط ۱۰۷ بوده است، این نسبت در بانک‌های دولتی طی این دوره همواره بیشتر از بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی بوده (به طور متوسط ۱۱۱)، و در سال ۱۳۸۷ به بیش از ۱۱۷ درصد رسیده است، به نحوی که مسئولان اقتصادی را به هشدار در زمینه کنترل نسبت منابع و مصارف واداشته است. استانداردهای کمیته بال برای نظارت بانکی^۲ بیان می‌کند که نسبت بدهی به سپرده نمی‌بایست از مرز ۸۰ درصد تجاوز کند و رسیدن نسبت منابع به مصارف به ۱۱۷/۷ درصد در بانک‌های دولتی از استانداردهای جهانی فاصله زیادی دارد. مابه‌التفاوت رقم سپرده‌ها تا تسهیلات، یا از محل دارایی‌های بانک‌ها تأمین شده یا در قالب خطوط اعتباری، از بانک مرکزی قرض گرفته شده است که این بدهی در نهایت به افزایش پایه پولی منجر خواهد شد. بنابراین شبکه بانکی در اولین قدم باید به شاخص نسبت مصارف به منابع، دقت ویژه کرده و در حفظ و نگهداشتن آن در حد استاندارد تمام تلاش خود را به کار گیرد. باید میزان تسهیلات‌دهی بانک‌ها متناسب با منابع آنها باشد و از این حد تجاوز نکند. با وجود کاهش ۶ درصدی نسبت مصارف به منابع در بانک‌ها در سال ۱۳۸۸ باز هم این نسبت بیشتر از ۱۰۰ درصد است.

افزایش سرمایه بانک از طریق افزایش تعداد سهامداران و ورود سهامداران جدید، لحاظ نمودن سقف سهامداران بر مبنای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، نداشتن بدهی معوق سهامداران جدید به بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و تعیین درصد آورده نقدی و مطالبات حال شده سهامداران برای افزایش سرمایه به تفکیک در تقاضای افزایش سرمایه، از شروط بانک مرکزی برای افزایش سرمایه بانک‌های غیردولتی است

جدول ۱۲- نسبت بدهی به سپرده بخش‌های دولتی و غیردولتی در بانک‌های دولتی (تجاری و تخصصی)

سال	بانک‌های تجاری		بانک‌های تخصصی	
	نسبت بدهی به سپرده در بخش دولتی	نسبت بدهی به سپرده در بخش غیردولتی	نسبت بدهی به سپرده در بخش دولتی	نسبت بدهی به سپرده در بخش غیردولتی
۱۳۸۳	۴۰۴/۱	۸۶/۴	۸۳/۵	۱۵۱/۶
۱۳۸۴	۲۷۳	۸۷/۶	۳۲/۲	۱۵۵
۱۳۸۵	۲۰۹	۹۱/۱	۳۵/۸	۱۵۵/۹
۱۳۸۶	۲۱۶/۹	۹۹/۹	۳۸/۸	۱۷۱/۲
۱۳۸۷	۲۰۲/۱	۱۰۰/۲	۶۷/۵	۱۸۸/۶
۱۳۸۸	۱۸۶/۶	۹۱	۷۸/۷	۱۷۵

مأخذ: خلاصه تحولات اقتصادی کشور سال ۱۳۸۷ و گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

تسهیلات اعطایی به بخش کشاورزی نسبت به سال قبل ۲ درصد کاهش داشته است.

همان‌طور که در نمودار ۱۰ مشخص است، به غیر از سال ۱۳۸۴ در بقیه سال‌ها، بخش بازرگانی و خدمات بیشترین سهم را در تسهیلات اعطایی به خود اختصاص داده است، سهم بخش بازرگانی و خدمات از تسهیلات اعطایی بانک‌ها به طور متوسط طی سال‌های مورد بررسی ۳۲ درصد بوده است. علی‌رغم اینکه تسهیلات اعطایی به این بخش در سال‌های ۱۳۸۷ با رشد منفی همراه بوده (۳- درصد) ولی کماکان این بخش بیشترین سهم از تسهیلات اعطایی بانک‌ها را به خود اختصاص داده است. بنابراین اگر فرض سیاست‌گذاران از پیامد ناشی از کاهش نرخ سود بانکی، انتقال منابع بانکی به سمت بخش‌های تولیدی مانند بخش کشاورزی، صنعت و معدن و ساختمان و مسکن بوده باشد، شواهد نشان می‌دهد که طی سال‌های مورد بررسی این منابع عمدتاً به سمت فعالیت‌های بازرگانی و خدمات سوق پیدا کرده است، در حالی که در دوره مورد بررسی سهم اندکی از تسهیلات اعطایی مربوط به بخش صادرات می‌باشد (در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۷ سهم این بخش

شک به منظور اصلاح رابطه مالی دولت با بانک‌های تجاری، نیاز به یک تجدید نگرش از جانب دولت نسبت به بانک‌های تجاری دارد در بانک‌های تخصصی برعکس بانک‌های تجاری، بخش خصوصی همواره طی دوره مورد بررسی بیشتر از میزان سپرده‌گذاری، تسهیلات دریافت نموده است.

۱.۱ عملکرد تسهیلات اعطایی بانک‌ها به تفکیک بخش‌های اقتصادی

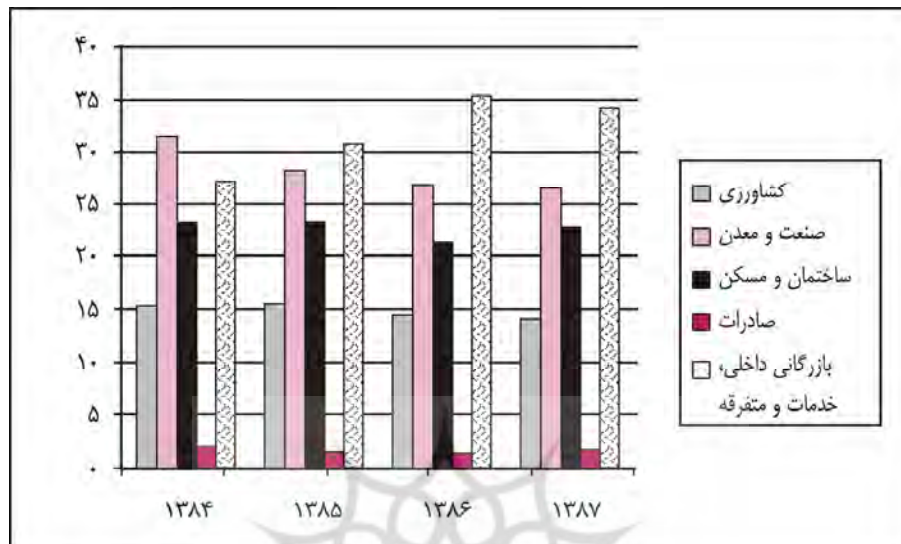
توسعه هر کشور بدون توسعه مالی و تأمین مالی بهنگام، قطعاً امکان‌پذیر نخواهد بود. در کشور ما با وجود عملکرد ضعیف بازار سرمایه این امر بر دوش بانک‌ها و مؤسسات مالی دولتی نهاده شده است و عملکرد مناسب آنان در اعطای تسهیلات، عمده مشکلات مالی را مرتفع خواهد کرد. یکی از زمینه‌های حرکت از اقتصاد متکی به نفت به اقتصاد غیرنفتی توجه به بخش‌های اقتصادی غیرنفت و توسعه این بخش‌ها می‌باشد. بنابراین توجه به عملکرد تسهیلات اعطایی بانک‌ها به تفکیک بخش‌های اقتصادی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

بر طبق نمودار ۱۰ بخش خدمات و بخش صنعت و معدن بیشترین سهم از تسهیلات اعطایی نظام بانکی کشور را به خود اختصاص داده‌اند. در همین حال بخش کشاورزی کمترین سهم از تسهیلات بانکی را جذب نموده است. طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۷ به طور متوسط سهم بخش کشاورزی از تسهیلات اعطایی بانک‌ها کمتر از ۱۵ درصد بوده است. این در حالی است که در سال ۱۳۸۷

یکی از چالش‌های پیش‌روی نظام بانکی کشور، مدیریت منابع و مصارف بانک‌هاست. طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ نسبت مصارف به منابع بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی به طور متوسط ۱۰۷ بوده است

نمودار ۱۰- سهم بخش‌های مختلف اقتصادی از تسهیلات اعطایی بانک‌ها به بخش غیردولتی

(درصد)

مأخذ: بانک اطلاعات سری‌های زمانی اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

بر اساس قانون بانکداری بدون ربا عقودی که بانک‌ها می‌توانند در قالب آن تسهیلات خود را پرداخت کنند به دو نوع عقود مبادله‌ای و مشارکتی تقسیم می‌شود. عقود مبادله‌ای، عقودی با بازدهی ثابت هستند که نرخ سود تسهیلات در قالب آن می‌تواند نرخ ثابتی باشد. فروش اقساطی، قرض‌الحسنه، جعاله، اجاره به شرط تملیک از عقود با نرخ سود ثابت یا مبادله‌ای محسوب می‌شوند. عقود مشارکتی شامل عقد مشارکت مدنی، مضاربه، مشارکت حقوقی، سرمایه‌گذاری مستقیم و معاملات سلف می‌شود.

بررسی ترکیب مانده تسهیلات اعطایی بانک‌ها به بخش غیردولتی در قالب عقود اسلامی طی سال‌های ۱۳۸۴ تا دی ماه ۱۳۸۹ نشان می‌دهد که بخش عمده این تسهیلات در قالب دو عقد فروش اقساطی و مشارکت مدنی اعطا شده است، به طوری که طی دوره مورد بررسی به طور میانگین ۶۵ درصد از تسهیلات در قالب این دو عقد اعطا شده است. در سال ۱۳۸۸ سهم عقد مشارکت مدنی با رشد ۱۱۰ درصدی نسبت به سال ۱۳۸۷ همراه بوده، در حالی که سهم فروش اقساطی با کاهش ۴۰ درصدی مواجه بوده است. به طور کلی سهم تسهیلات اعطایی در قالب عقود مبادله‌ای طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ از روند کاهشی برخوردار بوده است، به نحوی که به طور متوسط سالانه ۱۲ درصد کاهش یافته است. این آمار نشان می‌دهد که با توجه به نرخ دستوری سود تسهیلات در عقود مبادله‌ای، بانک‌ها

کمتر از ۲ درصد بوده است). سهم بخش صادرات از تسهیلات اعطایی در سال ۱۳۸۷ با رشد ۲۰ درصدی نسبت به سال قبل به رقم ۱/۸ رسیده است که بسیار کمتر از سهم تعیین شده در بسته سیاستی - حمایتی بانک مرکزی سال ۱۳۸۷ (۷ درصد) است. در یک رده‌بندی، تسهیلات اعطایی بانک‌ها به ترتیب در بخش‌های بازرگانی و خدمات، صنعت و معدن، ساختمان و مسکن، کشاورزی و صادرات است. سهم بخش صنعت و معدن از تسهیلات اعطایی همواره در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۷ با رشد منفی همراه بوده است (به طور متوسط ۵/۶ درصد). به طور متوسط در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۷ سهم بخش صنعت و معدن ۲۸ درصد بوده است.

۱۲. ترکیب مانده تسهیلات اعطایی بانک‌ها به بخش غیردولتی در قالب عقود اسلامی

نوعی عدم توازن در وام‌دهی بانک‌های تجاری دیده می‌شود، به این معنی که بخش دولتی همواره در طی دوره، وام بیشتری نسبت به سپرده خود دریافت نموده که از محل سپرده‌های بخش خصوصی بوده است

جدول ۱۳- ترکیب مانده تسهیلات اعطایی بانک‌ها به بخش غیردولتی در قالب عقود اسلامی (درصد)

سال	فروش اقساطی	مضاربه	مشارکت مدنی	قرض الحسنه	اجاره به شرط تملیک	سلف	مشارکت حقوقی	سرمایه‌گذاری مستقیم	جعاله	سایر
۱۳۸۴	۴۹/۹	۶/۹	۱۱/۲	۴/۴	۳/۷	۵/۲	۲/۵	۱	۶/۳	۸/۹
۱۳۸۵	۴۸/۲	۷/۷	۱۵	۳/۵	۳	۴/۸	۱/۸	۱	۵/۱	۹/۹
۱۳۸۶	۴۸/۶	۹	۱۶	۳/۱	۱/۸	۳/۹	۱/۴	-۰/۹	۴/۴	۱۰/۹
۱۳۸۷	۴۵/۱	۶/۸	۱۶/۹	۳/۵	۱/۴	۳/۱	۱/۵	-۰/۷	۴/۳	۱۶/۷
۱۳۸۸	۲۶/۸	۶	۳۵/۵	۴/۴	۱	۱/۳	۱/۵	-۰/۷	۴	۱۸/۸
دی‌ماه ۱۳۸۹	۳۷/۸	۵/۶	۴۱	۵	۰/۷۸	۰/۸	۱/۸	-۰/۹	۵/۵	۰/۸*

مأخذ: اداره بررسی‌ها و سیاست‌های اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
* در دی ماه ۱۳۸۹ آمار مربوط به سایر فقط شامل خرید دین است، در حالی که در سال‌های قبل این قلم شامل آمار خرید دین، مطالبات سررسید گذشته و معوق و اموال موضوع معاملات می‌باشد. در سال ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ به دلیل افزایش مطالبات معوق و سررسید گذشته، درصد سایر به نسبت سال‌های قبل به طور قابل توجهی افزایش یافته است.

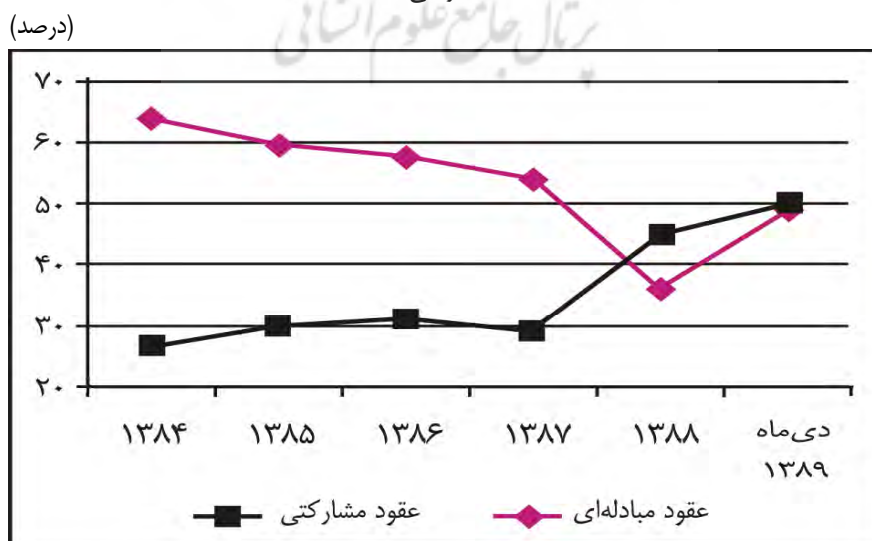
برای آزادی عمل بیشتر به سمت عقود مشارکتی (که نرخ سود آن متغیر است) حرکت کرده‌اند. البته در سال ۱۳۸۹ سهم این عقود با رشد ۳۵ درصدی نسبت به سال ۱۳۸۸ مواجه بوده است.

تا پایان بهمن ماه سال ۱۳۸۸، رشد پرداخت تسهیلات بانک‌های تجاری در قالب عقود مشارکت مدنی بیش از ۸۰ درصد بوده است. بررسی روند تسهیلات اعطایی در قالب عقود مبادله‌ای در بانک‌های تجاری نشان‌دهنده این است که سهم این عقود (که در سال ۱۳۸۴ بیش از ۶۰ درصد بوده) در سال ۱۳۸۸ با کاهش ۲۱ درصدی نسبت به سال قبل همراه بوده، به طوری که در بهمن ماه سال ۱۳۸۸ سهم

عقود مبادله‌ای از تسهیلات اعطایی بانک‌های تجاری به ۴۶ درصد رسیده است.

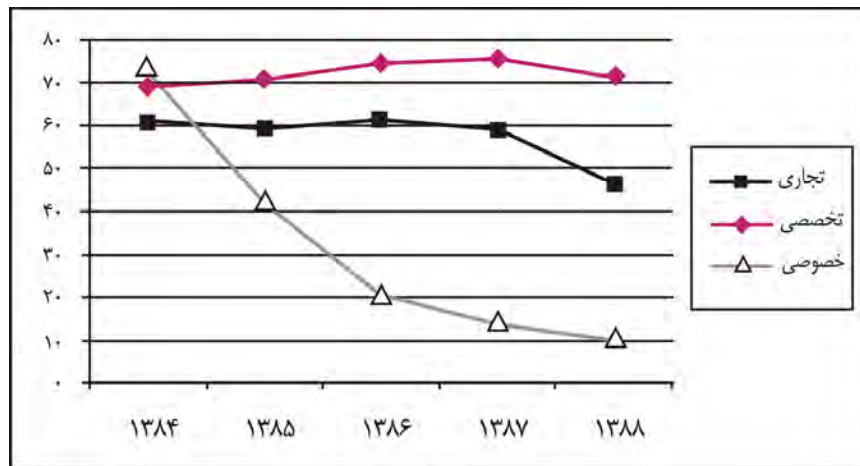
در بانک‌های تخصصی فروش اقساطی در تمامی سال‌های مورد بررسی بیشترین سهم را در بین عقود دیگر به خود اختصاص داده است و بعد از آن بخش عمده تسهیلات اعطایی در بانک‌های تخصصی در قالب مشارکت مدنی اعطا شده است، به نحوی که به طور میانگین ۸۰ درصد از تسهیلات در قالب این دو عقد اعطا شده است. با وجود افزایش ۳۶ درصدی سهم مشارکت مدنی در سال ۱۳۸۸، سهم عقد فروش اقساطی در تسهیلات اعطایی بانک‌های تخصصی با کاهش

نمودار ۱۱- سهم تسهیلات اعطایی بانک‌ها و مؤسسات مالی غیراعتباری در قالب عقود مبادله‌ای و مشارکتی

مأخذ: اداره بررسی‌ها و سیاست‌های اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

نمودار ۱۲- سهم تسهیلات اعطایی در قالب عقود مبادله‌ای در بانک‌های تجاری، تخصصی و خصوصی

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

در سال ۱۳۸۸ رشد پرداخت تسهیلات بانک‌های خصوصی در قالب عقد مشارکت مدنی ۷ درصد بوده است.

به دلیل اینکه محدودیت‌های اعمال شده در رابطه با نرخ سود بانکی در طول سال‌های گذشته، عمدتاً متوجه سود عقود مبادله‌ای بوده است و بانک مرکزی به تعیین نرخ سود تسهیلات عقود مشارکتی بر اساس عملکرد سودآوری طرح تأکید نموده است، یکی از پدیده‌هایی که طی سال‌های اخیر در بانکداری ایران رخ داده، گرایش معنادار بانک‌ها به ویژه بانک‌های خصوصی به سمت عقود مشارکتی است. این گرایش به گونه‌ای است که بانک‌ها دیگر تمایلی به پرداخت تسهیلات در قالب عقود مبادله‌ای ندارند و بیشتر قراردادها را در قالب عقود مشارکتی می‌گنجانند؛ تا آنجا که تعادل کفه ترازو در ترکیب تسهیلات بانک‌ها به نفع عقود مشارکتی سنگین‌تر شده است. تسهیلات اعطایی در قالب عقود مبادله‌ای در بانک‌های خصوصی طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ به طور متوسط سالانه ۳۷ درصد کاهش داشته است، به طوری

۷ درصدی مواجه بوده است. همچنین با مقایسه بانک‌های تخصصی و تجاری درمی‌یابیم که درصد تسهیلات اعطایی در قالب فروش اقساطی در بانک‌های تخصصی به مراتب از بانک‌های تجاری بیشتر است (به طور متوسط تقریباً ۱/۵ برابر).

گرایش بانک‌های غیردولتی و مؤسسات اعتباری غیربانکی به اعطای تسهیلات، در قالب عقود مضاربه و مشارکت مدنی است. سودهای بالاتر عقود مشارکتی از جمله دلایل این عملکرد به شمار می‌رود. بانک‌های غیردولتی و مؤسسات اعتباری غیربانکی نیز پس از کاهش دستوری نرخ سود تسهیلات، پرداخت‌های خود را به سمت عقود مشارکتی هدایت نموده‌اند. با وجود اینکه در سال ۱۳۸۴ بیشتر از ۴۰ درصد از تسهیلات بانک‌های خصوصی در قالب فروش اقساطی اعطا می‌شد، سهم این عقد در سال‌های اخیر به کمتر از ۱۰ درصد رسیده است. در سال ۱۳۸۸ بانک‌های خصوصی بیشتر از ۵۰ درصد از تسهیلات را در قالب دو عقد مشارکت مدنی و مضاربه اعطا نموده‌اند.

جدول ۱۴- مطالبات غیرجاری در بانک‌های دولتی (میلیارد ریال)

شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
مانده مطالبات سررسید گذشته	۲۷۹۵۰	۴۳۷۴۶	۶۷۵۶۳	۴۵۵۰۴	۲۴۹۲۱
مانده مطالبات معوق	۵۰۳۷۱	۸۵۱۳۹	۷۳۴۴۶	۱۰۰۹۹۳	۵۷۴۷۹
مانده مطالبات مشکوک‌الوصول	۹۶۹	۴۹۵۷۸	۱۱۲۴۰۳	۱۴۴۸۶۵	۹۹۵۶۱
مجموع	۷۹۲۹۰	۱۷۸۴۶۳	۲۵۳۴۱۲	۲۹۱۳۶۲	۱۸۱۹۶۱

مأخذ: گزارش عملکرد نظام بانکی کشور در سال ۱۳۸۸، مؤسسه عالی بانکداری ایران.

جدول ۱۵- سهم مطالبات غیرجاری از تسهیلات اعطایی (درصد)

شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
بانک‌های خصوصی	۴/۱	۶/۸	۱۱/۳	۱۵/۷	۲۱/۳
بانک ملت	۶/۶	۲۳/۲	۲۱/۵	۱۷/۴	۱۳/۱
بانک صادرات	۱۳/۵	۹/۸	۱۱/۲	۱۰/۶	۱۰/۵
بانک رفاه	۱۶/۳	۱۸/۵	۲۵/۲	۲۵/۹	۲۳/۸
بانک تجارت	۶/۱	۱۴/۸	۱۲/۶	۱۸/۱	۱۸/۱

مأخذ: گزارش عملکرد نظام بانکی کشور در سال ۱۳۸۸، مؤسسه عالی بانکداری ایران.

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- بخشنامه شماره ۸۹/۲۲۷۴۵۶ مورخ ۱۳۸۹/۱۰/۱۵ نکات لازم‌الرعایه برای بررسی تقاضای افزایش سرمایه بانک‌های غیردولتی، موضوع مصوبه مورخ ۱۳۸۹/۵/۲۶ کمیسیون شورای پول و اعتبار.
- ۲- سهم سپرده‌ها در مجموع بدهی‌های بانک‌ها در معیار جهانی مطابق با «Federal Deposit Insurance Corporation» بالغ بر ۸۰ درصد می‌باشد.
- 3- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS)
- 4- Non-performing

منابع و مأخذ

۱. گزارش «Quarterly Banking Profile-2nd Quarter 2010» از سایت: www.fdic.gov

که در سال ۱۳۸۸ سهم تسهیلات اعطایی در قالب عقود مبادله‌ای در بانک‌های خصوصی به رقم ۱۰/۹ درصد رسیده است.

۱۳. مطالبات غیرجاری^۴

مطالبات غیرجاری در بانک‌های دولتی

سهم مجموع مطالبات معوق، سررسید گذشته و مشکوک‌الوصول از تسهیلات اعطایی بانک‌های دولتی طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸، به‌طور متوسط ۱۴/۸ درصد می‌باشد. این شاخص در سال ۱۳۸۷ معادل ۱۷/۵ درصد بوده لیکن با منکشدن چهار بانک (صادرات، رفاه، ملت و تجارت) از بانک‌های دولتی در سال ۱۳۸۸، سهم مطالبات غیرجاری از تسهیلات اعطایی با ۰/۱ واحد درصد کاهش نسبت به سال قبل به ۱۷/۴ درصد رسیده است.

مطالبات غیرجاری در بانک‌های خصوصی

مجموع مطالبات سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول بانک‌های غیردولتی در سال ۱۳۸۸ نسبت به سال قبل، ۳/۸ برابر شده است. به دلیل پیوستن بانک‌های صادرات، رفاه، ملت و تجارت به بانک‌های خصوصی در سال ۱۳۸۸ و با توجه به بالا بودن میزان مطالبات غیرجاری این بانک‌ها نسبت به دیگر بانک‌های خصوصی، مجموع مطالبات غیرجاری آنها در این سال ۲۸۴/۱ درصد رشد نشان می‌دهد. بدون احتساب ۴ بانک مذکور مطالبات غیرجاری رشدی معادل ۵۴/۲ درصد داشته است.

سهم مطالبات غیرجاری از تسهیلات اعطایی طی سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۸۴ به‌طور متوسط ۱۰/۸ درصد بوده است. این نسبت با ۰/۶۵ واحد درصد رشد در سال ۱۳۸۸ معادل ۱۶/۳ درصد بوده است. بدون احتساب بانک ملت و تجارت شاخص مذکور ۲۱/۳ درصد می‌باشد.